

ITALIANS DO
IT BETTER?
Amarna, Fendi, D&G,
Valentino state their case

JAMIE BELL
Discovers his dark side

CHROMEO
Funk up California

PIUS
Thobbing Gristle,
Kano, Santogold

A GYERMEK VÉDELEMHEZ VALÓ JOGÁNAK MEGERŐSÍTÉSE

Gyakorlati útmutató
ügyvédeknek

Budapest,
2019.

Az Európai Parlament és a Tanács 2016. május 11-én fogadta el a 2016/800 irányelvet a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról, az ún. **gyermekokről szóló irányelvet**. Az irányelv átültetésének határideje 2019. június 11.

A gyermekokról szóló irányelv az EU-ban kötelező erejű, közös minimumszabályokat állapít meg a gyermekek védelmét szolgáló eljárási biztosítékok terén, célja, hogy a gyermekek jogai egyértelműek legyenek, ezzel elősegítse a gyermek terheltek jogainak hatékonyabb érvényesülését.

Az irányelv eredményesebb implementációja érdekében – az Európai Unió által támogatott projektben – a Magyar Helsinki Bizottság egy multidiszciplináris regionális képzési programot és ügyvédeknek szóló kézikönyvet dolgozott ki nemzetközi partnerekkel együttműködve. A képzés és a kézikönyv abban támogatja a védőket, hogy hatékonyabb segítséget tudjanak nyújtani a gyermek gyanúsítottaknak és vádlottaknak.

A kézikönyv alapján, hasznosítva a képzési tapasztalatokat és a szakértői megbeszélések eredményeit, a Magyar Helsinki Bizottság és dr. Lux Ágnes ezt a gyakorlati útmutatót készítették a legfontosabb gyakorlati ismeretek összegzéséeként.

A nemzetközi projektet a Fair Trials vezette, együttműködve az International Juvenile Justice Observatory-val, a Magyar Helsinki Bizottsággal és a romániai APADOR civil szervezettel.

Ezt a projektet az Európai Unió Jogok, esélyegyenlőség és állampolgárság (REC) programja támogatta.

Tartalom

1. A SERDÜLŐKORI FEJLŐDÉS ÉS BŰNELKÖVETÉS	5
1.1. A serdülőkor jellemzői	5
1.2. A serdülőkor lehetséges magatartásai	7
1.3. Mentális egészség és antiszociális magatartás	8
2. NEMZETKÖZI GYERMEKJOGI HÁTTÉR	11
2.1. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye	11
2.2. Az Európa Tanács normái	12
2.3. Az Európai Uniós szabályozás	13
2.3.1. Az „Ütemterv Irányelvek”	13
2.3.2. A gyermekokról szóló irányelv	14
<i>Az irányelv legfontosabb cikkei</i>	14
3. A GYERMEK LEGFŐBB ÉRDEKE	21
4. A GYERMEK HATÉKONY RÉSZVÉTELE AZ ELJÁRÁSBAN	27
4.1. A gyermek meghallgatása	27
4.2. A gyermek tájékoztatása	27
4.3. A magánélet védelme	29
4.4. Támogató részvétele	29

5. ELJÁRÁSI GARANCIÁK	31
5.1. Nyomozati szak	31
5.2. Tárgyalási szak	33
5.3. Szabadságuktól megfosztott gyermekek	35
6. HATÉKONY KOMMUNIKÁCIÓ	37
6.1. Kapcsolatfelvétel	37
6.2. Kommunikációs eszközök	41
<i>Útmutató a hatékony kommunikációhoz</i>	44
6.3. Nyelvhasználat	47
<i>Tipppek – Hogyan egyszerűsítsük a nyelvet?</i>	48
7. EGYÜTTMŰKÖDÉS MÁS SZEREPLŐKKEL	49
7.1. Szülők	49
<i>Jelen legyen a család a védő gyermekkel való beszélgetésekor?</i>	50
7.2. Szakemberek	50
8. HOVÁ FORDULHAT SEGÍTSÉGÉRT, TANÁCSÉRT?	53
9. TOVÁBBI OLVASMÁNYOK, HASZNOS WEBOLDALAK	55
9.1. Magyar nyelven	55
9.2. Angol nyelven	56

1. A serdülőkori fejlődés és bűnelkövetés

1.1. A serdülőkor jellemzői

A tizenéves kor hatalmas változásokat hoz a serdülő fiatal életében, mind testi/hormonális, mind pszichés jellemzőket illetően és viselkedéses téren.

- ☑ **Testi változások:** fizikai fejlődés, hormonális hatások, nemi jelleg kialakulása.
- ☑ **Kognitív szint:** agyi és hormonális fejlődés, intellektuális növekedés, nem látja a kockázatot, képes átgondolni dolgokat, képes új kapcsolatokat alkotni.
- ☑ **Érzelmi állapot:** összezavarodottság (hormonális hatás), bizonytalanság a megjelenéssel kapcsolatban, identitásválság.
- ☑ **Szociális fejlettség:** csoporthoz tartozás, autonómia, erősebb egocentrikusság, morális tudatosság, szélsőséges gondolkodás („fekete-fehér”).

A serdülőkorban a fiatalok szellemi képességei jelentősen fejlődnek. A serdülők a gyermekekhez képest fejlettebben, elvontabban és hatékonyabban gondolkodnak. A logikai érvelési készségek a 11 és 16 éves életkor között fokozatosan fejlődnek. Az intelligenciahányados a 18. életév után nem változik észrevehetően, a serdülők érvelési képességei még nem működnek ugyanazon a szinten, mint a felnőttekéi (ami itt a 21 évnél idősebbeket jelenti). A serdülőknek kevesebb élettapasztalatuk van, és ennél fogva a

döntéshozatal során kevesebb ismeretre támaszkodhatnak. Kevésbé érett érzelmi és szociális készségeik miatt ítéletalkotó képességük eltér a felnőttétől. A serdülők más módon hoznak döntéseket, mint a felnőttek. Az agy magasabb végrehajtott funkciói, mint pl. a tervezés, a verbális memória és az impulzuskontroll még később is fejlődnek, és csak 25 éves kor körül érik el a teljesen kifejtett állapotot.

A modern társadalmakban a bűncselekmények előfordulása a 15-19 éves korban a legnagyobb egy személy életében, a 20-as évek elejére azonban csökken a szintjük. A fiatalkorú bűnözők 40-60%-a korai felnőttkorára felhagy a jogsértő magatartással.

- ☑ A pszichológiai jellemzők és a fejlettség szintje gyermekenként is jelentősen eltérhetnek, még azonos korúak esetén is.
- ☑ A fejlettség szintje befolyásolja, hogy a gyermek milyen mértékben érti meg a büntetőeljárást és az államhoz fűződő viszonyát.
- ☑ A legtöbb fiatal ember számára, a bűnelkövető magatartás csupán egy életszakasz, amelyet a serdülők között jellemző pszichológiai és fejlődésbeli tényezők befolyásolnak. A gyermekek jellemzően „kinövik” a kriminális viselkedést.
- ☑ Mentális egészségproblémák gyakrabban fordulnak elő azoknál a gyermekeknél, akik kapcsolatba kerülnek a büntető igazságszolgáltatással.
- ☑ Értelmi és nyelvi fogyatékossgal élő gyermekek felülreprezentáltak a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerében.

A kutatások azt mutatják, hogy a 12-13 éves kor körüli gyermekek nem tekintik magukat olyan állampolgároknak, akiket az állam felelősségre vonhatna a viselkedésük miatt. Ez főként azzal van összefüggésben, hogy ebben a korban még kevésbé képesek absztrakt módon gondolkodni, és még mindig

gyermeknek tekintik magukat, akik csak a közvetlen környezetüknek, azaz a szüleiknek, nagyszüleiknek, tanáraiknak és esetenként a szomszédaiknak felelnek. Az ilyen korú gyermekek még képtelenek tiszteletben tartani a társadalmi rend fenntartására szolgáló törvényeket és jogi eljárásokat, és nem a társadalmi rendszer részeként tekintenek magukra.

1.2. A serdülőkor lehetséges magatartásai

A serdülők pszichoszociális éretlensége befolyásolja a döntéshozataluk módját. Ez azt jelenti, hogy bár a serdülők kognitív képességei érettek, a döntéshozataluk esetenként nem az. A gyermekek általában korai serdülőkorban kezdenek aktívan szembehelyezkedni a szüleikkel, és egyre inkább igyekeznek leválni róluk. Az autonómia kialakulóban levő érzése a szülők és más felnőttek kívánságaival és tanácsaival való szembeszegülés formájában nyer kifejezést, amivel a serdülők a függetlenségüket próbálják bizonyítani. A serdülők gyakran nem észszerűen döntenek, hanem csak szembe akarnak szegülni a szüleik kívánságaival.

A serdülőkre jellemző, hogy alábecsülik a kockázatokat és olyan cselekedeteket hajtanak végre, amikről egyébként tudják, hogy nem helyes. Ez különösen igaz izgalmas helyzetekben, és ha a társaik nyomást gyakorolnak rájuk, mivel ilyenkor a helyzetfelismerési képességük romlik. Többek között e jellemző következtében előfordul a kábítószer-használat, az erőszak, a kockázatos szexuális magatartás, az autózézetés során történő kockázatt vállalás, stb. A serdülők nem azért vállalnak több kockázatot, mert nem érzékelik azt, hanem mert azokat, különösen a hosszú távúakat, rendszerint alulbecsülik. Az idősebb serdülők jobban képesek felmérni a kockázatokat, és előretekintve képesek belátni a különböző döntések lehetséges következményeit. A kockázatos viselkedés vállalásának másikkal magyarázata az impulzuskontroll hiánya, amely jellemző a serdülőkre. Az impulzivitás 30 éves korig fokozatosan csökken.

A serdülőkorban az emberek fokozott érdeklődést mutatnak a kortársakkal való szocializáció iránt. A fiatal serdülők különösen fogékonyak a saját korosztályuk véleményére. A társaik közötti elszigetelődéstől való félelem meghatározó szerepet játszik a serdülők döntéshozatalában.

1.3. Mentális egészség és antiszociális magatartás

A fiatalokkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatban nem került serdülőkhoz képest a mentális egészségi problémák gyakoribbak a büntető igazságszolgáltatási rendszerrel érintkezésbe kerülő fiatalok körében, különösen azok között, akiket megfosztanak szabadságuktól. A sérülékeny csoportokat, köztük a gyermekvédelmi intézményeket megjárta és az alacsony intelligenciájú fiatalokat vizsgáló kutatások azt mutatják, hogy mindkét csoport hosszabb bűnözői „karrierre” számíthat, és gyakrabban lesznek büntetve, mint a fiatalok más csoportjai.

Számos mentális zavar jár kognitív fogyatékoságokkal, többek között kognitív impulzivitással. A kognitív impulzivitás azt jelenti, hogy valaki túl gyorsan dönt, és ennek megfelelően cselekszik. Az ilyen viselkedést mutató serdülőkkel szemben gyakrabban intézkedik a rendőrség. A figyelemhiányos hiperaktivitás-zavar (ADHD) impulzivitást okozhat, amely pedig összefügg a bűnözéssel. Az ADHD és a magatartászavar gyakran kéz a kézben járnak.

Tanulmányok azt mutatják, hogy a bűnelkövető fiatalok háromnegyede átlag alatti kommunikációs képességekkel rendelkezik, és 40%-uk súlyos nyelvi, kommunikációs nehézséggel küzd. A nyelvi zavarok a kommunikációhoz használt nyelv megértésének és használatának problémáit jelentik. A kommunikációs nehézségek előfordulása az átlagos népességben 10% körüli. Nyelvi nehézségek és az értelmi fogyatékoság komolyan akadályozhatják a gyermek kommunikációját és jelentős hátrányba hozhatják őket. A nyelvi problémák rendszerint gondolkodási és tanulási problémákat tükröznek, mivel a nyelv elsajátítása is kognitív képesség. A társas interakciókban és a

kapcsolatokban jelentkező nyelvhasználati nehézségeket ott találjuk számos érzelmi és viselkedési zavarban, így például a szociális visszahúzódság vagy az agresszív viselkedés háttérében álló alapvető problémák között. A nyelvi nehézségeknek számos oka lehet, azonban az ADHD-val, magatartászavarral vagy depresszióval diagnosztizált fiatalok körében különösen gyakoriak a nyelvi problémák. Kutatások azt mutatják, hogy a súlyos nyelvi, kommunikációs nehézségekkel küzdő gyermekek kevésbé képesek időrendben és koherensen elmesélni egy történetet. Ezen túlmenően történeteikből hiányoznak különböző részletek is. Ha a kérdező nincs tisztában a gyermek kommunikációs nehézségeivel, a gyermek elmondását félreértelmezhetik, nem hiszik el vagy egyszerűen nem értik meg. A védőnek figyelnie kell arra is, hogy a kommunikációs nehézségekkel élő gyermekek gyakrabban fordulnak elő azok között, akik összetűzésbe kerültek a törvénnyel, és figyelni kell az ebből fakadó kihívásokra is. A védő képessége, hogy észrevegye a gyermek kommunikációs nehézségeit, fontos mutatója a védelem minőségének. A kommunikációs nehézségekhez két konkrét betegség kapcsolódik: az értelmi fogyatékoság és az autizmus-spektrumzavar (ASD).

Fontos lenne, hogy az ügyvédek megértsék a gyermekek lehetséges pszichológiai reakcióit is, amelyek a stressz hatására keletkeznek (pl. memóriazavar). A felnőttek és a büntető-igazságszolgáltatási szakemberek rendszerint nem számolnak a sokk hatásával.

2. Nemzetközi gyermekjogi háttér

A „gyermek” a 18 évesnél fiatalabbakat jelenti. Vélelmezni kell, hogy az is gyermek, aki 18 év körülnek vallja magát vagy annak tűnik, de nem lehet kétséget kizáróan megállapítani az életkorát. A jelenleg használt legfejlettebb multidiszciplináris életkormeghatározási módszerek kifejlesztői is egyetértenek abban, hogy csak 2-3 éves hibahatárral lehet megállapítani egy gyermek tényleges életkorát.

A „fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatás” olyan rendszer, ami a gyermek jóllétét, valamint a kiskorú bűnelkövetőkre és az általuk elkövetett bűncselekményekre adott reakció arányosságát helyezi előtérbe.

A nemzetközi jogból fakadó kötelezettséget tartalmazó normák lefedetik az alapjait a gyermekekkel való megfelelő bánásmódnak. Számos olyan nemzetközi norma született a gyermekjogi mozgalom aktivitásának eredményeképpen, a nemzetközi közösség felismeréséből, amelyek nem kötelező erővel, de a puha jog eszközével alakítják a gyermekek jogainak garanciális védelmét. Ezek a soft law eszközök alapjait jelentik a kötelező jogi normáknak is, azok értelmezéséhez nyújtanak támpontot.

2.1. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye

Az 1989-ben elfogadott, és a világ – egy kivétellel (USA) – minden államában hatályos ENSZ Gyermekjogi Egyezmény egyetlen jogkatalógusba foglalva tartalmaz 54 gyermekjogi cikkelyt, melyek közül az alábbiak zsinórmértékül szolgálnak: a gyermekekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés tilalma (2. cikk), a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekének figyelembe vétele (3. cikk), a gyermek joga az élethez és a fejlődéshez (6.

cikk), a gyermek részvételhez való joga (12. cikk). Az egyezmény előírja, hogy a törvénnyel összeütközésbe kerülő gyermekeket két alapelvet szem előtt tartva kell kezelni: minden gyermeknek joga van az emberi méltóságának tiszteletben tartásához és a tisztességes eljáráshoz.

A Gyermekegyezmény szerint minden gyermeknek joga van a különleges, gyermekekre érzékeny bánásmódhoz. Ez többek között azt jelenti, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatásnak minden esetben arra kell törekednie, hogy a gyermek képes legyen visszailleszkedni a társadalomba és építő szerepet betölteni. Azaz a gyermekeknek képesnek kell lenniük tanulniuk a hibáikból, és támogatást kell kapniuk a bűnismétlés megakadályozása érdekében, mindezt pedig gyermekbarát, tisztességes módon kell biztosítani a számukra.

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (10. számú Átfogó Kommentár) a Gyermekjogi Egyezményből levezette a bűnelkövető gyermekekre vonatkozó minimumszabályokat, amelyek természetesen csak kiegészítik a kortól függetlenül, mindenre érvényes jogokat, illetve állami kötelezettségeket (pl. a nullum crimen, az ártatlanság vélelme és a fegyveregyenlőség elvét, a jogi segítségnyújtáshoz való jogot, az önvádra kötelezés tilalmát, a vádról való tájékoztatás jogát, a jogorvoslati jogot, stb.). A gyermek terheltek esetében, figyelemmel az európai uniós irányelvre is, az alábbiak érdemelnek kiemelészt:

- az eljárásban való hatékony részvétel joga;
- a késedelem nélküli döntéshozatalhoz és a szülők bevonásához való jog;
- a magánélet tiszteletben tartásához való jogot.

2.2. Az Európa Tanács normái

Az Európa Tanács által kiadott Európai Szabályok is tartalmazzák azt a követelményt, hogy a büntetéseknek vagy intézkedéseknek a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekein kell alapulniuk, és érvényesíteni kell az arányosság elvét, azaz a büntetéseknek vagy intézkedéseknek az elkövetett bűncselekmény

súlyosságától kell függeniük, továbbá figyelembe kell venniük a gyermek életkorát, testi és szellemi jóllétét, fejlettségét, képességeit és személyes körülményeit.

Az Európa Tanács Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló 2010-ben elfogadott Iránymutatása részletezi, hogy pontosan mit jelent az, hogy minden gyermeknek joga van a különleges, gyermekbarát bánásmódhoz. Ez alapján az igazságszolgáltatás legyen hozzáférhető, életkorhoz illő, gyors és gondos, valamint alkalmazkodjon és összpontosítson a gyermekek szükségleteire és jogaira. A gyermekbarát igazságszolgáltatási alapelvek minden olyan igazságügyi és közigazgatási eljárásra érvényesek, amelyek gyermekeket érintenek.

2.3. Az Európai Uniós szabályozás

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 24. cikke tartalmazza a gyermekjogok védelmét és külön foglalkozik az eljárási jogokkal. Kiemelt helyet kap a gyermek részvételhez és tájékoztatáshoz való joga.

2.3.1. Az „Ütemterv Irányelvek”

Az EU tagállamai minimumszabályokat vezettek be a büntetőeljárás egyes területeinek közös szabályozására, ezek az ún. „eljárási jogokról szóló ütemterv irányelvek”, amelyek a terhelti jogokat egységesítik az alábbi területeken.

- Tolmácsolási és fordítási irányelv
- Tájékoztatási irányelv
- Ügyvédi segítségéről szóló irányelv
- Az ártatlanság vélelméről szóló irányelv
- A gyermekekről szóló irányelv
- A költségmentességről szóló irányelv

Az irányelvekben előírt jogosultságok megilletik a fiatalkorú terhelteket is.

2.3.2. A gyermekekről szóló irányelv

Az Európai Bizottság felismerte, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó igazság-szolgáltatás területén létező számos, de nem kötelező nemzetközi és európai szabály ellenére a törvénnyel összeütközésbe kerülő gyermekek védelmét szolgáló eljárási biztosítékok nem elegendők a gyermekek hatékony büntetőeljárás részvételének biztosítására. Ezért az Európai Tanács és Parlament 2016. május 11-én elfogadta a gyermekekről szóló irányelvet.

A gyermekekről szóló irányelv az EU-ban kötelező erejű, közös minimum-szabályokat állapít meg a gyermekek védelmét szolgáló eljárási biztosítékok terén, célja, hogy a gyermekek jogai egyértelműek legyenek, ezzel elősegítse a gyermek terheltek jogainak hatékonyabb érvényesülését.

Az Európai Unió irányelvei, így a gyermekekről szóló irányelv is közvetlen hatállyal bír és közvetlenül is alkalmazható a magyar jogban, amennyiben egyértelmű és világos szabályt tartalmaznak, feltétel nélküliek, megfelelően világosak és pontosak, és az adott tagállam a megfelelő határidőn belül nem ültette át az adott rendelkezést a belső jogába. Az irányelv értelmezéséhez és tartalmának felfedéséhez a nemzetközi normák, ide értve az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogát is, adnak eligazítást.

AZ IRÁNYELV LEGFONTOSABB CIKKEI

1. CIKK TÁRGY

Az irányelv a gyermekek két kategóriájára terjed ki:

Büntetőeljárások során gyanúsítottak és vádlottak; és az európai elfogatóparanccsal kapcsolatos eljárás hatálya alatt álló gyermekek.

2. CIKK HATÁLY

Az irányelvet az ügy **jogerős lezárásáig kell alkalmazni** (ami a végrehajtásra nem terjed ki), a 18 év alatti és a 18. életévüket a büntetőeljárás során betöltő gyermekek érdekében benyújtott jogorvoslatokat is ideértve (azonban a Preambulum 12. bekezdése arra ösztönzi a tagállamokat, hogy a biztosítékok érvényét 21. éves korig terjesszék ki).

4. CIKK A TÁJÉKOZTATÁSHOZ VALÓ JOG

Amikor a gyermeket tájékoztatják arról, hogy büntetőeljárásban gyanúsított vagy vádlott lett, **haladéktalanul tájékoztatni kell** egyrészt a 2012/13/EU irányelvnek megfelelő jogairól, másrészt az eljárások lefolytatásának általános szempontjairól. A gyermek jogainak meggyarazását egyszerű és közérthető nyelven kell biztosítani. A tájékoztatást rögzíteni kell. Ha a gyermeknek a jogairól szóló írásbeli tájékoztatót bocsátanak rendelkezésére, a tájékoztatónak hivatkozást kell tartalmaznia a gyermekekről szóló irányelv szerinti jogaira.

- a) A gyermeket *haladéktalanul* tájékoztatni kell többek között az alábbi jogairól:
- A szülői felelősség gyakorlásához való jog;
 - Ügyvédi támogatáshoz való jog;
 - Magánélet védelméhez való jog;
 - Azon jog, hogy a szülői felelősséget gyakorló személy elkísérheti;
 - Költségmentességhez való jog.

- b) A gyermeket az eljárás *lehető legkorábbi szakaszában* tájékoztatni kell további jogairól, ideértve a következőket:
- Egyéni szükséglet felméréshez való jog;
 - Orvosi vizsgálatához való jog;
 - Szabadságelvonás korlátozásához és az alternatív intézkedések alkalmazásához való jog;
 - A bírósági meghallgatásokon a szülői felelősség gyakorlója általi kísérethez való jog;
 - A tárgyaláson való jelenlét joga; és
 - A hatékony jogorvoslatához való jog.
- c) A szabadságelvonással *egyidejűleg* tájékoztatást kell nyújtani az alábbiakról:
- A szabadságelvonás esetén alkalmazandó különleges bánásmódhoz való jog.

5. CIKK

A SZÜLŐI FELELŐSSÉG GYAKORLÓJÁNAK TÁJÉKOZTATÁSÁHOZ VALÓ JOGA

Az irányelv megköveteli a tagállamoktól annak biztosítását, hogy a **szülői felelősség gyakorlója tájékoztatást kapjon a gyermek jogairól**. A Preambulum 22. bekezdése szerint a tájékoztatást haladéktalanul meg kell adni, és olyan részletességgel, ami az eljárás tisztességességének megóvásához és a gyermek jogainak eredményes gyakorlásához szükséges.

A tájékoztatást egy **másik megfelelő**, a gyermek által megjelölt és az illetékes hatóság által jóváhagyott **nagykorú személy** számára kell nyújtani, ha:

- a szülői felelősség gyakorlójának tájékoztatása ellentétes lenne a gyermek érdekével; vagy

- a szülői felelősség gyakorlóját minden észszerű erőfeszítés ellenére nem lehet elérni, vagy személyazonossága ismeretlen; vagy
- ha a tájékoztatása súlyosan veszélyeztetné a büntető-eljárást (például ha felmerül a gyanú, hogy szülői felelősség gyakorlója bűnrészes lehet a bűncselekmény elkövetésében).

Amennyiben a gyermek nem nevez meg másik megfelelő nagykorú személyt, vagy ha a gyermek által megnevezett nagykorú személy nem elfogadható a hatóság számára, a hatóság a gyermek minden felett álló érdekeinek figyelembevételével egy másik személyt jelöl meg.

6. CIKK

ÜGYVÉDI SEGÍTSÉG

A büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekeknek az Ügyvédi segítségről szóló irányelvnek (2013/48/EU) megfelelően **joguk van ügyvédi segítség igénybevételéhez**.

A tagállamoknak gondoskodniuk kell róla, hogy a gyermekek a jogaik tényleges érvényesítése érdekében ügyvédi támogatást kapjanak.

A tagállamok a fenti rendelkezések némelyikétől eltérhetnek, de a gyermeknek az ügyvédi segítséghez minden esetben joga van:

- amennyiben azzal a céllal állítják bíróság elé, hogy a fogva tartásáról döntsenek; és/vagy
- a fogvatartás ideje alatt.

Az ügyvéd és a gyermek közötti kommunikáció titkosságának jogát a tagállamoknak tiszteletben kell tartaniuk, a titoktartáshoz való jogtól nem lehet eltérni.

7. CIKK

EGYÉNI ÉRTÉKELÉSHEZ VALÓ JOG

A tagállamok kötelesek **figyelembe venni a gyermek sajátos, például a védelemmel, az oktatással, a képzéssel és a társadalomba való beilleszkedéssel kapcsolatos szükségleteit**. Ehhez az értékelést képesített személyzetnek kell végeznie, lehetőleg multidiszciplináris megközelítés alkalmazásával értékelve a gyermek személyiségét, érettségét, a gyermek gazdasági, társadalmi és családi hátterét, valamint bármilyen fajta sérülékenységét (például értelmi fogyatékosságát és kommunikációs nehézségeit). Az értékeléseket a lehető leghamarabb és a gyermek szoros bevonása mellett kell elkészíteni.

Az értékelés megállapíthatja azokat a fontos információkat, amelyek hasznosak lehetnek a következők terén:

- annak eldöntése, hogy célszerű-e bármilyen egyedi intézkedés meghozatala a gyermek érdekében;
- a gyermekkel kapcsolatos esetleges előzetes intézkedések megfelelőségének és hatékonyságának meghatározása; továbbá
- a büntetőeljárás keretében történő döntéshozatal, ideértve az ítélethezatalat is.

15. CIKK

A SZÜLŐI FELELŐSSÉG GYAKORLÓJA ÁLTALI KÍSÉRETHEZ VALÓ JOG AZ ELJÁRÁS SORÁN

A tagállamoknak biztosítaniuk kell a gyermekek jogát arra, hogy az őket érintő **bírósági meghallgatásokon a szülői felelősség gyakorlásának kíséretében vegyenek részt**. Az 5. cikkben meghatározott

körülmények esetén és módszerekkel megfelelő nagykorú személy kijelölésére kerülhet sor.

A tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a bírósági tárgyaláson kívüli eljárások során is jelen lehessen a szülői felelősség gyakorlója vagy más megfelelő nagykorú személy, ha ez a gyermek mindenek felett álló érdekét szolgálja, és ha az említett személy jelenléte nem befolyásolja kedvezőtlenül a büntetőeljárást.

16. CIKK

A TÁRGYALÁSON VALÓ JELENLÉT ÉS RÉSZVÉTEL JOGA

A tagállamoknak biztosítaniuk kell a gyermekek ahhoz való **jogát, hogy jelen legyenek a tárgyalásukon**, és meg kell hozniuk minden szükséges intézkedést annak lehetővé tétele érdekében, hogy a gyermekek **hatékonyan részt vehessenek** a tárgyaláson, ideértve például annak a biztosítását, hogy meghallgassák őket, és kifejtéssék véleményüket (a Preambulum 60. bekezdése szerint a tagállamoknak emellett megfelelő intézkedéseket kell hozniuk annak biztosítására, hogy a gyermekek megjelenjenek az őket érintő tárgyalásokon, ideértve az idézés másolatának megküldését a szülői felelősség gyakorlójának). A gyermekek, akik nem voltak jelen a tárgyalásukon, új tárgyalásra vagy más jogorvoslatra jogosultak.

18. CIKK

KÖLTSÉGMENLESSÉGHEZ VALÓ JOG

Az ügyvédi támogatás igénybevételéhez való jog hatékony gyakorlásának érdekében szükség esetén költségmentességet kell biztosítani.

Az **irányelv két legfontosabb rendelkezése a tájékoztatáshoz való jog és az egyéni értékelés** kifejtése. Az irányelv legjelentősebb újítása, hogy a tag-államok kötelesek figyelembe venni a gyermek sajátos, például a védelemmel, az oktatással, a képzéssel és a társadalomba való beilleszkedéssel kapcsolatos szükségleteit, és ezt egy speciális eljárás keretében kötelesek felmérni. Az **ügyvédi segítségnyújtás tényleges biztosításának előírása kiemelt eleme az irányelvnek**.

Az irányelvben megmutatkozik az a felismerés, hogy a védőknek milyen fontos szerepük lehet a fiatalkorúakkal való munkában, sorsuk alakításában, különösen akkor, ha első bűntényes a gyermek. Amikor a fiatalkorú először találkozik az állami szervekkel, hivatalos eljárással, elengedhetetlen, hogy ezekben az intézményekben, és a vele foglalkozó felnőttekben megbízzon, fontos, hogy a gyermeket partnernek tekintsék, bízzanak benne, figyelembe vegyék a helyzetét, és valóban a bűnisméltés megelőzését leghatékonyabban célzó jogkövetkezmenyt alkalmazzanak vele szemben.

3. A gyermek legfőbb érdeke

Azt, hogy az egyes gyermekeknek mi a legfőbb (mindenek felett álló) érdeke, eseti alapon kell meghatározni. Az érdekek idővel változhatnak is. Ennek következtében az ügyvédek és a fiatalkorúakra vonatkozó igazságszolgáltatás egyéb szereplői kötelesek újra meg újra megállapítani, hogy mik a gyermek mindenek felett álló érdekei.

A gyermekeknek joguk van kifejtetni álláspontjukat, amelyet a hatóságoknak az őket érintő valamennyi kérdésben figyelembe kell venniük, ami azt jelenti, hogy a gyermekek jelentős szerepet játszanak saját legfőbb érdekük eldöntésében. Az ügyvédnek teljes jogú ügyfélként kell a gyermekekre tekintenie, és biztosítani kell, hogy a gyermekek véleményét meghallgassák. A védőnek azonban el kell tudnia dönteni, hogy a védence mennyire képes megérteni saját döntései jogi következményeit, ezért eseti alapon kell dönteni arról, hogy a gyermek véleményét a saját legfőbb érdeke meghatározása során mekkora súllyal célszerű figyelembe venni. Minél többet tud és ért meg a gyermek, a védőnek annál inkább a gyermek véleményére kell támaszkodnia a gyermek legfőbb érdekének meghatározása során.

A gyermek legfőbb érdekeinek felmérése érdekében a védőnek meg kell ismernie a gyermek testi, szellemi, lelki, erkölcsi, pszichés állapotával és szociális helyzetével. A védőnek lehetőleg átfogó képet kell alkotnia a gyermek fejlődéséről, ami azt jelenti, hogy jó kapcsolatot kell kialakítania a gyermekkel, mivel így tájékozódhat első kézből a gyermeket érintő problémákról és kihívásokról (akár a jogi eset határain túlmenően is). Ez azt is jelenti, hogy a védőnek adott esetben szociális munkásokkal, a gyermek iskolájával, a szülőkkel és más érintettekkel kell konzultálnia, akik segíthetik a gyermek körülményeinek átfogó elemzését. Multidiszciplináris és több hatóságot is érintő megközelítésre van szükség az átfogó kezelés és a

gyermek gondozásának folytonossága érdekében. A védőnek legalábbis azt kell biztosítania, hogy a gyermek hozzáférhessen azokhoz az eljárásokhoz, amelyek lehetővé teszik a legfőbb érdekei felmérését.

Az irányelv szerint az egyéni szükségletek értékelését képesített személyzetnek kell végeznie, lehetőleg multidiszciplináris megközelítés alkalmazásával értékelve a gyermek

- személyiségét,
- érettségét,
- gazdasági, társadalmi és családi hátterét, valamint
- bármilyen fajta sérülékenységét (például értelmi fogyatékoságát és kommunikációs nehézségeit).

Az értékeléseket a lehető leghamarabb és a gyermek szoros bevonása mellett kell elkészíteni. Az értékelés megállapíthatja azon releváns információkat, amelyek hasznosak lehetnek a következők terén:

- annak eldöntése, hogy célszerű-e bármilyen egyedi intézkedés meghozatala a gyermek érdekében;
- a gyermekkel kapcsolatos esetleges előzetes intézkedések megfelelőségének és hatékonyságának meghatározása; továbbá
- a büntetőeljárás keretében történő döntéshozatalkor, ideértve az ítélethozatalt is.

Az egyéni értékelés segítheti a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekeinek a beazonosítását és védelmét, ideértve az eljárások szükséges változtatásait. Az ügyvédeknek törekedniük kell arra, hogy az értékelést a lehető legkorábban végezzék el, illetve elősegítsék annak legkorábbi elvégzését. A formális, hivatalos egyéni értékelésen túl, az ügyvédeknek egy informális értékelést is hasznos végezni, amely az ügyfelek szükségleteit azonosítja be.

Minél hamarabb kerül sor az értékelésre, annál hamarabb eleget tehetünk a gyermek szükségleteinek, és annál valószínűbb lesz, hogy a gyermek hatékonyan részt fog tudni venni a jogi eljárásban. Az ügyvédek nyilvánvalóan nem tudják saját maguk teljeskörűen felmérni a gyermek szükségleteit, mivel nem rendelkeznek az ehhez szükséges teljeskörű szaktudással. Képesek lehetnek viszont irányítani a folyamatot, bevonnai a megfelelő szereplőket, és gondoskodni arról, hogy sor kerüljön a gyermek szükségleteit megállapító eljárásokra.

A hatékony értékelés egyik gyakori akadálya, hogy a gyermek vagy a szülei – érthető módon – vonakodnak együttműködni. A fiatalok gyanúsítottak és vádlottak sok esetben trauma áldozatai, gyakorta bizalmatlanok és sérülékenyek, és előfordul, hogy nem értik meg, miben különbözik a védő szerepe a rendőrökétől vagy a szociális munkásokétól. Az értékelést végzővel fennálló bizalmi kapcsolat hiányában a gyermek gyakran bármit hajlandó mondani, csak vége legyen az eljárásnak. A kapcsolatépítés és a kommunikációs készségek alkalmazása tehát elengedhetetlenek ennek megelőzéséhez.

A védőket a gyermeket érintő jogi eljárásokban részt vevő más szereplők – köztük a szociális munkás vagy a szülői felelősség gyakorlója – segíthetik a sérülékenység, például a fogyatékoság, a tanulási nehézségek és a mentális egészségügyi problémák feltárásában. Nem ritka azonban, hogy a gyermek sérülékenységét a körülötte lévők nem ismerik fel, még egészen súlyos esetekben sem. Ugyancsak előfordulhat, hogy az ember – kortól függetlenül – elrejtje a sérülékenységét.

A személyes szükségletek meghatározásánál különböző szintek állapíthatók meg: pl. gyógyszerek szedése, pszichés zavar, ami szabadságelvonás esetén fokozott reakciókat válthat ki. Szükséges megállapítani, hogy melyek azok a körülmények, amelyeket rögtön az eljárás elején kötelező felmérni: pl. gyógyszer-szükséglet, fertőző betegség.

Az Egyesült Királyság Igazságügyi Minisztériuma számos azonnali beavatkozást igénylő helyzetet gyűjtött össze¹, amelyek segíthetnek a kiszolgáltatók helyzetek felismerésében. Ilyen helyzet például, ha a gyermek:

- ☑ Korlátozottan beszél, nem beszél, nehezen érthetően beszél.
- ☑ Beszéd helyett gyakran jeleket és gesztikulációt használ a kommunikációhoz.
- ☑ Nehezen érti a kérdéseket, és/vagy nem megfelelő válaszokat ad.
- ☑ Nehezen idézi fel alapvető személyes adatait, például születési dátumát, életkorát és lakcímét.
- ☑ Nehézséget okoz neki megmondani a pontos időt.
- ☑ Meg-megismétli, amit mondanak neki.
- ☑ Túlságosan izgatott.
- ☑ Fizikailag visszahúzódó, közönyös vagy letargikus.
- ☑ Erőszakos.

A védőnek azonban nem szabad szem elől tévesztenie, hogy bizonyos jellemzők vagy viselkedési típusok, amelyek a felnőtteknél komoly sérülékenységre utalhatnak, a gyermekeknél akár normálisak is lehetnek.

A védőnek rendkívül nehéz a helyzete azáltal, hogy – különösen a fiatalkorúak esetében – nemcsak jogi tanácsot kell adnia, hanem multidiszciplináris ismeretekkel rendelkező szakemberként kell fellépnie. Minden bizonnyal – érthető módon – az ügyvédek jelentős részétől nem elvárható, hogy e kihívásnak megfeleljen. Ugyanakkor az egyéni szükségletfelmérés legelemibb lépéseit néhány kommunikációs és pszichológiai ismeret megszerzésével képesek lehetnek megtenni az ügyvédek is. Ha az ügyvéd felismeri, hogy gyermek védencének más jellegű szakmai segítségnyújtásra van szüksége,

¹ Ministry of Justice, Vulnerable and Intimidated Witnesses – A Police Service Guide (Igazságügyi Minisztérium: Kiszolgáltatót és megfélemlített tanúk – Rendőrségi szolgálati útmutató, 2011. március), <http://so-fi.org/wp-content/uploads/vulnerable-intimidated-witnesses.pdf>.

ge és igyekszik bevonni pszichológusokat, szociális munkásokat, valamint kihangsúlyozza a büntető igazságszolgáltatás egyéb szereplőinek a gyermek sérülékenységeit és szükségleteit, már biztosította annak esélyét, hogy a gyermek megfelelő bánásmódban részesülhessen, saját terhére eső kötelezettségének pedig eleget tett.

Az irányelv implementációjaként a **magyar büntetőeljárás törvény** tartalmazza a fiatalkorú egyéni értékelésének kötelezettségét. A Be. 683. § (1) bekezdése szerint:

*A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a bizonyítás a fiatalkorú sajátos szükségleteinek, környezetének megismerése szempontjából lényeges körülmények vizsgálatára (a továbbiakban: **fiatalkorú egyéni értékelése**) is kiterjed. A fiatalkorú egyéni értékelésének eszközei különösen*

- a) a környezettanulmány,
- b) a pártfogó felügyelői vélemény vagy összefoglaló pártfogó felügyelő vélemény,
- c) a szakvélemény,
- d) a pártfogó felügyelő tanúvallomása,
- e) a fiatalkorú törvényes képviselőjének vagy a fiatalkorú gondozását ellátó más személynek a tanúvallomása.

(2) A fiatalkorú törvényes képviselője vagy a fiatalkorú gondozását ellátó más személy a fiatalkorú egyéni értékelése során köteles együttműködni.

(3) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét betöltött fiatalkorú érettségének vagy értelmi fejlettségének szakértői vizsgálatát is elrendelheti.

(4) Legkésőbb az ügydöntő határozat meghozatala előtt intézkedni kell a fiatalkorú egyéni értékelésének ismételt elvégzése iránt, ha az eljárás során adat merül fel arra, hogy a fiatalkorú egyéni értékelésének alapjául szolgáló körülmények jelentős mértékben megváltoztak, illetve ha a fiatalkorú egyéni értékelése érdekében két évnél régebben került sor bizonyítási eszköz beszerzésére. A magyar gyermekvédelmi törvényben rögzített esetmegbeszélés/esetkonferencia is betöltheti az irányelv által meghatározott egyéni

értékelést. Az esetkonferencia megszervezése a gyermekjóléti szolgálat feladata, tehát elméletben megfelelő, ha az ügyvéd kezdeményezi annak összehívását, a megszervezés nem az ő feladata. Ha a terhelt gyermek nem családban, hanem szakellátásban nevelkedik, akkor a gyermekotthon pszichológusa, nevelője könnyen elérheti valamennyi, a fiatallal foglalkozó szakembert, így egyszerűen megszervezheti az esetkonferenciát.

4. A gyermek hatékony részvétele az eljárásban

4.1. A gyermek meghallgatása

Valahányszor a gyermeket a hatóságok (beleértve a bíróságot is) meghallgatják, és a védő jelen van, a védőnek gondoskodnia kell olyan légkörrel, amelyben a gyermek képes szabadon kifejezni magát. Az eljárásokat általánosságban gyermekbarát módon kell lefolytatni, a védőnek pedig készen kell állnia a közbeavatkozásra akkor, ha ez nem teljesül, például ha a rendőrök ellenségesek a gyermekkel, vagy ha a bírósági eljárás túl sokáig tart, szünetet pedig nem tartanak.

A gyermektől nem szabad pusztán az életkora miatt eleve megtagadni, hogy elmondhassa a véleményét. Valahányszor egy gyermek meg akar szólalni egy őt érintő ügyben, a hatóságnak (hacsak ez nem a gyermek legfőbb érdekeit szolgálja) nem szabad elutasítania a gyermek meghallgatását, és meg kell hallgatnia a gyermeknek az ügy őt érintő részeire vonatkozó nézeteit és véleményét.

4.2. A gyermek tájékoztatása

A védőnek részletesen tájékoztatnia kell a gyermeket, és el kell magyaráznia neki a nézetei és/vagy véleménye kifejtésének lehetséges következményeit. Az ellene felhozott vádakot a gyermeknek kell megértenie. A hatóságok nem hagyhatják ezt a szülőkre, a gyámra vagy a gyermek védőjére. Ez azt jelenti, hogy az információkat és magyarázatokat nem a szülőkön vagy a védőn keresztül, hanem közvetlenül a gyermekkel kell közölni.

A gyermeket tájékoztatni kell az első pillanattól kezdve, ahogy az igazságszolgáltatás rendszerével vagy más hatósággal (pl. rendőrséggel) találkozik:

- jogairól;
- az eljárásról és intézményrendszerről, amellyel kapcsolatba kerül;
- a fontos támogató-segítő szolgáltatásokról;
- a bírósági és bíróságon kívüli eljárások következményeiről;
- a vádról;
- a bírósági tárgyalás helyéről és idejéről, amint szükséges;
- az eljárások vagy beavatkozás általános menetéről és lehetséges kimeneteléről;
- a védelmi intézkedések elérhetőségeiről;
- a döntés felülvizsgálatának mechanizmusairól;
- a jóvátételi lehetőségekről;
- különböző szolgáltatásokról (ideértve az egészségügyi-, pszichológiai-, szociális, tolmács és más szolgáltatásokat) és a hozzáférés eszközeiről (és pénzügyi támogatásairól);
- és minden egyéb külön intézkedésről, ha az illető lakhelye más tagállamban van.

A gyermek jogainak magyarázatát egyszerű és közérthető nyelven kell biztosítani. A tájékoztatást rögzíteni kell. Ha a gyermeknek a jogairól szóló írásbeli tájékoztatót bocsátanak rendelkezésére, a tájékoztatónak hivatkozást kell tartalmaznia a gyermekekről szóló irányelv szerinti jogaira.

A gyermeket az eljárás lehető legkorábbi szakaszában tájékoztatni kell jogairól, ideértve, hogy joga van ügyvédi segítség igénybevételéhez. Az ügyvédi segítség az alábbiakra terjed ki:

- négy szemközti találkozáshoz és kommunikációhoz való jog, ideértve a kihallgatás előtti időszakot is;

- ügyvédi segítség a kihallgatás során; és
- ügyvédi segítség egyéb nyomozati cselekmények során.

A jogértelmezés szerint az ügyvédi segítségről a fiatalok terhelte nem mondhat le.

4.3. A magánélet védelme

A tagállamoknak biztosítaniuk kell a gyermek magánéletének védelmét a büntetőeljárás során. A gyermekeket érintő bírósági meghallgatásokat a nyilvánosság kizárásával kell lefolytatni, vagy lehetőséget kell adni a bírónak arra, hogy az ilyen meghallgatásokat a nyilvánosság kizárásával folytassák le. Az ítéletet a bírósági tárgyaláson nyilvánosan kell kihirdetni, olyan módon hogy a gyermek személyazonossága ne derüljön ki. A gyermeket érintő bűnügyi nyilvántartásokat titkosan kell kezelni. Ez alól csak azon dokumentumoknál lehet kivételt tenni, amelyek az ügy nyomozásában és elbírálásában, valamint az ítélet meghozatalában közvetlen szerepet játszanak. Ezen adatok átadása csak a gyermek legfőbb érdekeivel és az adatvédelmi jogszabályokkal összhangban történhet.

4.4. Támogató részvétele

A tagállamoknak biztosítaniuk kell a gyermekek jogát arra, hogy az őket érintő bírósági meghallgatásokon a szülői felelősség gyakorlójának kíséretében vegyenek részt. A tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a bírósági tárgyaláson kívüli eljárások során is jelen lehessen a szülői felelősség gyakorlója vagy más megfelelő nagykorú személy, ha ez a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekét szolgálja, és ha az említett személy jelenléte nem befolyásolja kedvezőtlenül a büntetőeljárást.

Érdeemes megtudni, hogy van-e bizalmi személye a gyermeknek? („*Ki mellett tudsz úgy beszélni, hogy biztonságban érzed magad?*”), a védőnek őt kell bevonnia az eljárásba. Elengedhetetlen, hogy a gyermek egy támogató személyt odahívhasson, ő jelen lehessen az eljárásban, ha a gyermek megbízik benne és ezt szeretné. Nagyon fontos, hogy a gyermek – értettsége függvényében – maga nevezhesse meg, hogy ki ez a személy. A megfelelő felnőtt szerepe, hogy a gyermek mellett legyen, érzelmi támaszt nyújtson, nem pedig az, hogy képviselje

5. Eljárási garanciák

5.1. Nyomozati szak

A büntetőeljárás kezdeti szakasza, amely során előállíthatják és őrizetbe vehetik, a gyermek életében gyakran az első alkalmat jelenti, amikor érintkezésbe kerül a rendőrséggel, illetve a büntető igazságszolgáltatással. Ez minden gyanúsított vagy vádlott számára döntő és stresszes pillanat, de különösen nehéz a gyermekek számára. A gyermekek az előállítás és őrizetbe vétel során megijedhetnek, kétségbe eshetnek, összezavarodhatnak, közvetlenül az előállítást követően és a kihallgatás során pedig különösen kiszolgáltatott helyzetben vannak.

A védő szerepe az első találkozás során döntő fontosságú: a gyermeknek megfelelő támogatásra van szüksége a rendkívül stresszes pillanatban, a jogait az eljárás legelejétől kezdve a lehető legteljesebb mértékig érvényesíteni kell. Ebben a kényes időszakban a védőnek a kommunikációs készségei, a gyermeklélektannal kapcsolatos ismeretei segítségével kell kapcsolatot kialakítania a védencével.

A védők kulcsfontosságú szerepet játszhatnak annak biztosításában, hogy a gyermekek megértsék a jogaikat, és hogy olyan eljárási módosításokat vehessenek igénybe, amelyek segíthetnek nekik hatékonyan részt venni a büntetőeljárás döntő fontosságú kezdeti pillanataiban.

Ebben a szakaszban különösképpen a védőnek és az eljárás többi szereplőjének meg kell győződnie arról,

- hogy a gyermek érti a kihallgatáson neki feltett kérdéseket, és
- tisztában van a lehetséges válaszok, valamint a hallgatás potenciális következményeivel.

A védőnek észben kell tartania, hogy a jogokról szóló írásbeli tájékoztató a gyermekeknek történő átadására vonatkozó kötelezettség nem teljesül, ha a gyermekek a felnőtteknek készült jogokról szóló írásbeli tájékoztatót kapják meg. Ez nemcsak azért van így, mert a jogokról szóló írásbeli tájékoztató nyelvezete esetleg nem érthető a gyermekek számára, hanem azért is, mert ez a tájékoztató nem tartalmaz információkat a kifejezetten gyermekekre vonatkozó jogokról.

A védőnek biztosítania kell, hogy

- ☑ **a rendőri kérdések és intézkedések megfeleljenek a gyermek szükségleteinek és jellemzőinek**; akár úgy, hogy a védő megkéri a rendőrt az egyszerű, gyermekbarát nyelv használatára, de a védő maga is elmagyarázhatja, mik a tudnivalók az ügyel kapcsolatban;
- ☑ **a gyermek válaszait és viselkedését ne értelmezzék félre**, ez különösen fontos a fogyatékossgal vagy tanulási nehézségekkel élő gyermekek esetén, akiknél ezeket a tényezőket figyelembe kell venni;
- ☑ **a gyermek a lehető leghatékonyabb módon adhassa elő a történetet**, és ne fordulhasson elő, hogy egy adott kérdésre kikerüli a választ, mert zavarba hozza a szülő várható reakciója, vagy, mert fél másokat gúnyba keverni.

A védőnek ideális esetben már a kihallgatás előtt ismernie kell a gyermeket annyira, hogy megfelelően értse és érvényre tudja juttatni a gyermek véleményét.

Ez azt jelenti például, hogy a védőnek gondoskodnia kell arról, hogy legyen megfelelő szünet, amikor a gyermek pihenhet, ehét és ihat – különösen, ha fennáll a gyermek túlterhelésének veszélye. Tudott, hogy a gyermekek figyelme kevésbé hosszú ideig tartható fent, mint a felnőtteké, ez különösen igaz a mediatizált világban. A szünetek megtartása a gyermek általános jólétének biztosításához tartozik, de a védőnek szem előtt kell tartania, hogy

ezek a körülmények közvetlen hatást gyakorolhatnak arra, hogy a gyermek mennyire hatékonyan képes részt venni a folyamatban.

Egyéb szereplők is kiemelt szerepet játszhatnak abban, hogy a gyermek megfelelően elő tudja adni mondandóját. A védőnek igyekeznie kell megismerni a védencét, hogy képes legyen azonosítani az igényeit és felmérni a képességeit. A gyakorlatban azonban a védő gyakran nem kap erre elég időt a rendőrségi kihallgatás előtt, az ilyen helyzetekben pedig nagyon fontos lehet azoknak, például a szociális munkásoknak és a szülői felelősség gyakorlóinak, a tanároknak a szerepe, akik jobban ismerik a gyermeket. Nekik lehetnek már meglévő ismereteik a gyermek kommunikációs és nyelvi készségeiről, ez pedig segíthet biztosítani, hogy a gyermek gyermekbarát meghallgatáshoz való joga érvényesüljön.

5.2. Tárgyalási szak

Ha segíteni akarjuk a gyermeket a bírósági tárgyaláson, ahhoz problémák egész sorát kell megoldani az egyszerű gyakorlati gondoktól kezdve (például lát és hall-e a gyermek onnan, ahol ül), a bonyolultabb jogi kérdésekig (például hogy a gyermeknek nyilvános tárgyaláshoz vagy a magánélete védelméhez van-e joga), amellet, hogy a szűk értelemben vett védelmét ellátjuk.

A fiatakorúakra vonatkozó igazságszolgáltatás folyamatának, résztvevőinek, a bírósági eljárás rendjének magyarázatához hasznos eszköz, ha a gyermekkel együtt ábrát készítünk a tárgyalóteremről. Az ábra rajzolása közben elmagyarázhatjuk a különböző szereplőket és a feladatukat, valamint azt, hogy milyen sorrendben jelennek meg vagy beszélnek majd a bíróságon. Fontos továbbá megmagyarázni a gyermeknek a bírósági tárgyalás célját is; miről születik majd döntés a meghallgatás során, és mi a tét a gyermek számára (pl. előkészítő ülésről van-e szó, letartóztatásról vagy az ügy érdeméről döntenek, kerül-e sor a tárgyaláson védőbeszédre, stb.). A tárgyalóterem vizuális ábrázolása is segíthet a gyermeknek megérteni és

megjegyezni, hogy mi fog történni a bíróságon. A gyermek az ügyvéd által készített ábrát lefényképezheti vagy hazaviheti magával.

A bírókat és az ügyészeket a tárgyalás megkezdése előtt tájékoztatni kell a gyermek személyiségéről és érettségi szintjéről, valamint gazdasági, szociális és családi háttéréről, és esetleges sérülékenységéről. Ez alapvető fontosságú annak megállapítása érdekében, hogy az eljárás milyen módosításaira, továbbá a gyermek legfőbb érdekét szolgáló, észszerű engedményekre van szükség. Ha a gyermek szükségleteinek egyéni értékelését eddig az időpontig nem végezték el, úgy feltétlenül szükséges erre az első tárgyalás megkezdése előtt sort keríteni, bár a védőknek a megfelelő eszközök alkalmazásával már egy sokkal korábbi szakaszban törekedniük kell az alapos vizsgálat elvégzésére.

Egyes tagállamokban lehetőség van a tárgyalás gyermekbarátabbá alakítására, így például az alábbiakra:

- ☑ Megengedni a gyermekeknek, hogy a szüleik mellé vagy közelébe üljenek;
- ☑ Megengedni a gyermekeknek, hogy a védőjük közelébe üljenek;
- ☑ Az összes szereplőt ugyanolyan szintre ültetni, mint a gyermeket;
- ☑ A talárok illetve egyéb „szokatlan” bírósági öltözékek eltávolítása; és
- ☑ A bírósági tárgyalást vagy kihallgatást a gyermek fogvatartásának helyére szervezni, hogy a gyermeknek ne kelljen ismeretlen környezetbe alkalmazkodnia.

A bírósági meghallgatás után a védőknek mindenképp el kell magyarázniuk fiatalkorú védencüknek a meghallgatás kimenetelét és valószínű hatásait. Amikor egy gyermek várakozásaival szemben döntenek, fontos, hogy értse, hogyan született meg ez a döntés, hogy a saját nézetei mekkora szerepet játszottak a mérlegelés során, és hogy mit jelent számára ez a döntés.

5.3. Szabadságuktól megfosztott gyermekek

A szabadságelvonás csak a **legvégső esetben és a lehető legrövidebb időtartamra** alkalmazható. A gyermek fogvatartására vonatkozó határozatokat indokolatlan késedelem nélkül kell meghozni.

A gyermekeket a felnőtt korúaktól elkülönítve kell fogva tartani, kivéve, ha ez nem felel meg a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekének. Az őrizetbe vett gyermekek esetén a tagállamok eltérhetnek ettől, ha rendkívüli körülmények miatt az elkülönítés nem lehetséges, vagy ha ez a gyermek mindenek felett álló érdekét szolgálja.

A szabadságuktól megfosztott gyermekek jogosultak orvosi vizsgálat indokolatlan késedelem nélküli igénybevételére az általános szellemi és fizikai állapotuk felmérése érdekében. Az orvosi vizsgálatnak a lehető legkevésbé invazívnak kell lennie, és azt orvosnak vagy más szakképzett személynek kell elvégeznie. Az orvosi vizsgálat eredményét figyelembe kell venni annak megállapításakor, hogy a gyermek képes-e részt venni a kihallgatáson vagy más nyomozati cselekményen, illetve a vele szemben meghozott intézkedések során. Orvosi vizsgálatot a gyermek, a szülői felelősség gyakorlója vagy a gyermek védője kérhet.

A védőnek a fogvatartás egész ideje alatt különös figyelmet kell fordítania annak biztosítására, hogy a gyermek tudatában legyen a helyzete alakulásával és megfelelően értse azt, valamint hogy hatékonyan részt tudjon venni a tárgyalás vagy kihallgatás előkészítésének folyamatában.

6. Hatékony kommunikáció

6.1. Kapcsolatfelvétel

Az ügyvédeknek tisztában kell lenniük azzal, hogy a kapcsolatfelvétel módja a gyermekkel folytatott egész beszélgetés és későbbi kapcsolat jellegét meghatározza, és azt is, hogy a gyermekekkel való kapcsolatépítés nehéz feladat, mivel a gyermekek gyakran vonakodnak megnyílni a felnőtteknek. A beszélgetésnek nyugodt és támogató környezetben kell zajlania. A hely lehetőleg legyen mentes a zavaró tényezőktől, mások ne legyenek jelen és ne is járkáljanak a beszélgetők mellett, ne legyen zaj, telefoncsörgés. Az ilyen környezet általában segít a gyermeknek megnyílni, mivel jobban tud figyelni, könnyebben megjegyzi és felidézi az emlékeket, és pontosabb válaszokat tud adni.

Fontos már az elején jó benyomást kelteni, ezért az ügyvéd:

- minél kevésbé formálisan mutatkozzon be;
- mondja meg a gyermeknek, hogy a gyermek az ügyvédet milyen néven, hogyan szólíthatja;
- magyarázza el a szerepét, és azt, hogy mit vár el a gyermektől;
- magyarázza el, hogy mivel nem volt jelen, amikor az állítólagos bűncselekmény történt, ezért a gyermeknek a lehető legrészletesebben kell elmesélnie a történeteket;
- mondja el, hogy miért szükséges a kért információ, és hogy miért kell annak a lehető legpontosabbnak és legrészletesebbnek lennie;

- ☑ fektessen le néhány alapszabályt annak érdekében, hogy a fiataloktól kapott információ a lehető leghasznosabb és legmegbízhatóbb lehessen;
- ☑ biztosítsa a gyermeket arról, hogy ha egy kérdésre nem tudja a választ, mondhatja azt, hogy nem tudja;
- ☑ magyarázza el, hogy milyen információkat tudnak bizalmasan kezelni, s törekedjen arra is, hogy a gyermek számára ne tűnjön úgy, hogy ítélik felette;
- ☑ mivel a gyermekek jellemzően befolyásolhatóbbak és igyekeznek jobban megfelelni az elvárásoknak, mint a felnőttek, ezért igyekezzen, hogy elkerülje azokat a kérdéseket, amelyek magukban foglalják a választ, és az olyan kérdéseket, amelyek befolyásolják a választ;
- ☑ hallgassa úgy a gyermek védenecit, hogy el is mondja nekik, hogy hallgatja őket és figyel rájuk, ezt úgy is megteheti, például, ha „értő figyelemmel” hallgat vagy összefoglalja, amit a gyermek mondott;
- ☑ a „miért” kérdés sokszor nem vezet eredményre, mert a megfelelési kényszer a válaszáskor felülkerekedik, vagy előfordul, hogy a gyermekek nem merik elmondani az igazat, félve, hogy valamilyen retorzió jön;
- ☑ többet hallgasson, mint beszéljen, hogy a gyermek képes legyen megosztani a gondolatait és érzéseit; ha ítékezés nélkül odafigyelünk a gyermek mondandójára, azzal ráébredhetjük, hogy a véleménye értékes, ami pedig növeli a felnőttbe vetett bizalmát;
- ☑ biztosítsa a gyermeket, hogy az információkat bizalmasan kezeli, ez segít abban, hogy nagyobb biztonságban érezze magát, és szabadabban beszéljen a védőjével;
- ☑ adjon a gyermekeknek időt (legalább 10-20 másodpercet) a kérdések megválaszolására, ne szaladjon előre még több kérdés feltevésével;

A **beszélgetések alapszabályait** nem mindig könnyű elmagyarázni, de itt van néhány javaslat arra, hogy ezt hogyan tegyük:

A cél	Példamondatok
A pontosság, a teljesség és az őszinteség előmozdítása	<i>„Mondj el mindent, amire emlékszel, az elejétől a legvégéig, még azokat a kis dolgokat is, amelyekről úgy gondolsz, hogy nem igazán fontosak! Ne költs hozzá semmit légy szíves!”</i>
A „nem tudom” válasz megengedhetőségének elmagyarázása gyermekeknek	<i>„Ha nem tudod a választ, mondd meg, hogy nem tudod. Ne találgass. Ne találj ki semmi olyat, ami nem igaz. Ha viszont ismered a választ, akkor mondd meg a választ.”</i> A gyermekkel való gyakorlás egyik módja, ha megkérdezzük: <i>„Emlékszel a nevemre?”</i> Ha nem emlékszik (ami gyakran megtörténik), rossz érzés nélkül azt fogja mondani, hogy <i>„nem tudom”</i> . Ez hasznos módszer annak bemutatására, hogy nem gond, ha nem tud válaszolni valamire.
A gyermek felvilágosítása a „nem értem” válaszlehetőségről	<i>„Most felteszek neked néhány kérdést. Lesz pár kérdés, ami könnyen érthető lesz, mások nehezebbek. Ha olyan kérdést hallasz, amit nem értesz, mondd nyugodtan, hogy nem érted. Mondd azt, hogy „nem értem”, „nem tudom, ez mit jelent?”, vagy „ezt nem tudom követni”. Ekkor én más szavakkal újra felteszem a kérdést.”</i> Ez úgy is megmagyarázható, ha megkérdezzük a gyermektől: <i>„Mi az állandó lakhelyed?”</i> A legtöbb gyermek ezt nem fogja megérteni, és azt fogja mondani, hogy nem érti. Ebből a gyermek látja, hogy ha valamit nem ért, akkor arra jó rákérdezni.

A cél	Példamondatok
A gyermek figyelmeztetése a megtévesztő kérdésekre	<i>„Előfordulhat, hogy csak találgatok a kérdésemmel, sőt tévedhetek is. Ha tévedek, akkor szólj! Én valójában nem tudom, hogy mi történt. Tudni szeretném, te mit gondolsz. Ha tévedek, vagy valami rosszat mondok, akkor nagyon fontos, hogy szólj nekem róla. Szeretném ugyanis pontosan érteni a dolgokat.”</i>
Magyarázat a gyermeknek, hogy a kérdező nem segíthet a kérdések megválaszolásában	<i>„Én nem tudom, hogy mi történt veled, vagy mi történt a családotban. Nem fogok tudni segíteni a kérdések megválaszolásában.” És: <i>„Amikor másodszer is felteszek egy kérdést, azt nem azért teszem, mert rosszul válaszoltál, hanem mert elfelejtettem vagy nem értettem a választ.”</i></i>

Mindeközben a szülő kezelése nehéz feladat lehet. A szülő gyakran részt kíván venni az ügyvéd és a gyermek megbeszélésén, noha az ügyvéd tudja, hogy jelenléte esetén a gyermek nem fog megnyílni vagy nem az igazat mondja. Jó praktika, ha ilyen esetben az ügyvéd feladatot ad a szülőnek annak érdekében, hogy bizalmasan beszélhessen fiatakorú védencével. Például töltsön ki egy hosszú anamnézist a gyermekkel kapcsolatban, ebből a szülő érezheti, hogy így tudja segíteni az eljárást.

A gyermekkel való megbeszélés során érdemes úgy ülnünk, hogy a gyermek láthassa, hogy mit jegyzetelünk. Meg is mondhatja neki az ügyvéd, hogy a megbeszélés végén szívesen megosztja, elmagyarázza a leírtakat. A jegyzetelés ellenére érdemes a szemkontaktust végig megtartani, ez adhat támogatást, bizalmat a gyermeknek.

A gyermekkel a megbeszélés elején tisztázni kell, hogy melyek azok az információk, amelyeket a hatóságokkal és melyek, amelyeket a szülőkkel megoszt

az ügyvéd. Jó eszköz lehet, ha megkérjük a gyermeket, hogy a négy szemközti megbeszélést követően maga mondja el – jelenlétünkben – a szülőnek azokat az információkat, amelyeket előzetesen megbeszéltünk vele, hogy elmond.

A vállalt titoktartás és a gyermek legfőbb érdeke olykor ellentétbe is kerülhet egymással, például ha a személyes beszélgetéskor egy olyan súlyos cselekményről (szexuális erőszak, bántalmazás) beszél, amelynek az áldozatává vált. Ilyenkor nehéz mérlegelni, hogy a gyermek érdekében, de engedélyének hiánya ellenére feltárjuk-e az információt valamely hatóság előtt vagy ne, ezzel megőrizve a gyermek bizalmát, de veszélyeztetve őt.

A gyermek büntetőügyét tekintve elengedhetetlen, hogy az ügyvéd körültekintő, de egyszerű tájékoztatást adjon az ügyfelének.

- Magyarázza el, hogy a **cselekményért valamilyen felelősségre vonás** jár.
- Magyarázza el **az eljárás menetét**, a várható jogkövetkezményeket.
- A formális kioktatás nyilvánvalóan érthetetlen és haszontalan a gyermek számára. Közérthetően **magyarázza el, hogy mit jelentenek a jogok és jogintézmények** az eljárásban (pl. kihallgatás, indítvány, stb.).
- Az eljárási cselekményt megelőzően ki kell dolgozni a **pertaktikát**, ezt mondja el a gyermeknek: *„Meg kell tanulnom az ügyedet. Ki kell dolgoznunk, hogy a hatóságoknak mit és hogyan mondunk el.”*
- Lépjen ki abból, hogy csak a cselekmény időtartamára koncentrál, **fel kell tárnia az előzményeket is**, hogy eredményes legyen a képviselőlet, együttműködés.
- Győződjön meg arról, hogy a gyerek **megértette a tájékoztatást, és bátorítsa őt arra, hogy tegyen fel kérdéseket**.

6.2. Kommunikációs eszközök

Ha az ügyvéd tudja, hogyan kommunikálhat hatékonyan a gyermekekkel, az segítséget jelenthet az együttműködésben, különösen az információ meg-

szerezésében és nyújtásában. Ez a tudás segíthet az ügyvédnek más szereplők, szervezetek rossz gyakorlatának felismerésében és abban is, hogy mikor kell közbelépnie annak érdekében, hogy az ügyfele hatékonyan részt vegyen az eljárásban (például rendőrségi kihallgatáson, bírósági tárgyaláson).

A gyermekek általában sokkal inkább meg akarnak felelni az elvárásoknak és befolyásolhatóbbak, mint a felnőttek. Az alkalmazkodás nyomásgyakorlás hatására jelentkezik, így például olyankor, amikor a gyermeket azzal fenyegetik, hogy hosszabb ideig hallgatják ki vagy tartják fogva, ha nem „adja be a derekát”. A túlzott megfelelési kényszer mögött állhat ugyanakkor konfliktuskerülés is, és az is előfordul, hogy a gyermek szeretne kedvére tenni a kérdezőnek. A nagyon befolyásolható emberek álemlékeket is képesek kialakítani magukban a számukra sugallt esetről.

Kutatások azt mutatják, hogy a **befolyásolhatóság inkább jellemző a nőkre**, mint a férfiakra, valamint a 12 évesnél fiatalabb gyermekekre, az alacsonyabb intelligenciájú személyekre, a szorongó vagy fáradt emberekre, illetve az olyan helyzetekben, amikor az résztvevő abban a hitben van, hogy minden kérdésre választ kell adnia.

Mivel a gyermekek gyakran feltételezik, hogy minden kérdésre választ kell adniuk, és mivel alárendelt helyzetben vannak a felnőttekkel szemben, különösen befolyásolhatónak számítanak. A gyermekek gyakran úgy vélik, hogy a kérdező magasabb rendű tudással rendelkezik, ezért sokszor annak ellenére is igyekeznek együttműködni, hogy ismerik a kérdező szándékait.

A kutatások szerint a kiegészítendő kérdések hosszabb, részletesebb, pontosabb és kevésbé önellentmondásos válaszokra ösztönzik a gyermekeket. Az ügyvédeknek arra kell törekedniük, hogy a nyitott kérdésekkel (mintegy felhívások révén) lehetővé tegyék a gyermeknek saját nézetei kifejtését.

A beszélgetés az előzőekben elmondottakhoz kapcsolódó kérdések feltevésével vagy a történet folytatására ösztönző egyszerű szavakkal tartható fenn, például: „és...?”, „aztán...?” vagy „mert...?”. Ezek a bátorító, nem rávezető szavak biztosítják, hogy a gyermek informatív módon beszéljen.

Az értő figyelem azt a gyakorlatot jelenti, amikor az elhangzottak lényegét vagy adott részletét megismételve reagálunk az elhangzottakra. Ennek a technikának három funkciója van:

- biztosítja, hogy a kérdező pontosan értse, mit akar mondani a másik;
- csökkenti a megkérdezett személy ellenállását; és
- megkönnyíti annak megbeszélését, hogy milyen okai vannak az illetőnek a változásra.

A reflexiók nagyon egyszerűek is lehetnek, elég lehet csak megismételni, amit a gyermek mondott. A megfogalmazás összetettebbé is tehető, ha átfogalmazzuk vagy megerősítjük az elhangzottakat.

A **megerősítésekkel** kifejezhetjük támogatásunkat, és kapcsolatot építhetünk a gyermekkel beszélgetés közben. A megerősítések révén megdicsérhetjük a gyermeket azért, mert erőfeszítést tett, hogy jelen legyen, méltányolhatjuk a kisebb sikereket, illetve elismerést vagy megértést tanúsíthatunk.

A gyermek által elmondottak összegzésének a gyermek nézeteinek összességét kell tükröznie. Ezután ellenőrizni kell, hogy az ügyvéd pontosan megértette-e a gyermek mondandóját, és azt is, hogy a gyermek megértette-e az ügyvéd mondanivalóját. A beszélgetést le lehet zárni azzal, hogy megkérdezzük a gyermeket, van-e még további mondanivalója, amit közölni szeretne a védőjével, valamint meg kell őt kérdezni, hogy van-e még kérdése az eljárással kapcsolatban.

A kihallgatás vagy a hivatalos szervekkel való interakció körülményei között nem szabad megdicsérni a gyermeket azért, amit mondott, ez ugyanis befolyással lesz rá. Ezekben a helyzetekben a befolyásolás elkerülése érdekében a kérdezőnek semleges, de barátságosan kell hozzáállnia a gyermekhez.

Útmutató a hatékony kommunikációhoz*

Ha a gyermek **nemtörődöm, közömbös magatartást** tanúsít:

- mutasson érdeklődést a személyes élete iránt
- magyarázza el neki magatartása következményeit
- tegyen fel további kérdéseket
- mondjon valamit magáról a gyermeknek
- kérdezze meg, mi az, ami rendben van az életében
- használjon közvetett kérdéseket (pl. ahelyett, hogy „hol laksz?“, kérdezze azt, hogy „meg tudnád mondani, hol laksz?“)
- tréfálkozzon
- tegye világossá, hogy a gyermek felelős azért, hogy akar-e önnel kommunikálni (pl. „ha nem érdekel, akkor befejezhetjük a beszélgetést“)
- fókuszáljon a gyermek érdekeire
- biztosítson lehetőséget és felelősséget a gyermek számára a megszólaláshoz – ha csend van, ne siessen megtörni

Ha a gyermek **tagadja** a problémát:

- próbálja kideríteni a tagadás okát
- közölje a gyermekkel, hogy a problémáról való kommunikációval kapcsolatos felelősség az övé (pl. „ha tényleg nincs semmi probléma, akkor itt abbahagyhatjuk“)
- másik lehetőség: mutasson megdöbbenést a probléma tagadásakor
- szembesítse a gyermeket a tényekkel
- hagyja, hogy a gyermek kezdeményezzen
- kérdezze meg, hogy látja a gyermek a saját helyzetét

- mindenképpen beszéljen pozitív dolgokról is a gyermekkel, illetve olyan dolgokról, amelyekkel az jól boldogul
- hangsúlyozza a gyermek saját érdekeit a beszélgetés során

Ha a gyermek **nem együttműködő** és ösztönzésre van szüksége:

- tegye világossá, hogy a gyermeknek kommunikálnia kell az előrelépés érdekében: „hát akkor leragadtunk, jobb, ha feladjuk“
- magyarázza el az együttműködés megtagadásának következményeit
- magyarázza el az együttműködés előnyeit
- ha ad rá okot, dicsérje meg a gyermeket

Ha a gyermek **ellentmondó üzeneteket ad** (pl. azt mondja, nincs semmi baj, de viselkedése ingerlékenységet mutat):

- mutasson rá a következetlenségekre (pl. „látom, hogy dühös vagy“)
- provokálja a gyermeket nagyobb őszinteségre (pl. „ezt nem hiszem el!“)

Ha a gyermek **agresszív** viselkedést mutat:

- magyarázza el a beszélgetés szabályait: „nem akarom, hogy így beszélj velem!“
- őrizze meg a nyugalma, és
- kérdezze meg, miért dühös a gyermek

Ha a gyermek erősen **külső kontrollós** (vagyis mindenért másokat hibáztat), vagy **erősen belső kontrollós** (vagyis mindenért magát hibáztatja):

- próbáljon segíteni neki átlátni a helyzetet (vázolja fel a szituációt)
- szembesítse a gyermeket és
- segítsen neki beleérezni

Ha a gyermek **nagyon zárkózott**:

- vigyázzon, ne adjon mindent a gyermek szájába
- próbálja megtalálni a tartózkodása okát (pl. szorongás)
- gondoljon ki a személyes életéhez kapcsolódó témákat, amelyekről beszélhetnek (pl. ruhák, zenék, hobbi), és
- vonja be a gyermek közvetlen támogatási rendszerét (pl. szülők, tanárok, megbízható személy)

Ha a gyermeknek **antiszociális személyiségzavara** vagy magatartászavara van:

- a beszélgetést és a kérdéseket fogja rövidre és jól körülhatároltra
- ne vesztse szem elől a beszélgetés irányát vagy célját
- gondosan különböztesse meg a gyermeket a viselkedésétől; tegye világossá, hogy bár ez a viselkedés nem elfogadható, ez nem befolyásolja azt, hogy ön támogatást és empátiát érez a gyermek, mint ember iránt
- éreztesse a gyermekkel a felelősségét, és szólítsa fel, mondja el ő, hogy szerinte mi lenne a megoldás
- szembesítse a gyermeket a viselkedésének következményeivel
- álláspontjából ne nagyon engedjen, és
- legyen következetes

Ha egy gyermeket **bántottak vagy bántalmaztak**:

- vegye komolyan a gyermeket, ismerje el fájdalmát, tegye lehetővé, hogy elmondhassa a történetét
- támogassa a gyermeket
- tartsa tiszteletben a gyermek határait, és
- legyen tudatában, hogy a gyermek olyan emberek iránt is lojalitást érezhet, akik arra egyáltalán nem érdemesek.

* Adrienne Van Rheenen, 2016 nyomán

6.3. Nyelvhasználat

Ha az ügyvéd segíteni akar a gyermeknek megérteni a kapott információkat, és biztosítani szeretné, hogy a gyermek képes legyen hatékonyan részt venni az eljárásban, tudatosan könnyebben érthető nyelvezetet kell használnia. Arra is szükség lehet, hogy az ügyvéd felismerje, hogy a rendőrök, bírók és ügyészek mikor használnak nem gyermekbarát nyelvet. Ilyenkor a nyelvhasználaton megfelelően változtatni kell.

Általánosságban elmondható, hogy amikor gyermekekkel, különösen értelmi fogyatékosokkal élők, illetve az igazságszolgáltatásról kevesebb tapasztalattal rendelkező gyermekekkel beszél, rövid mondatokat és egyszerű nyelvtani szerkezeteket kell használnia az összetett és terjedelmes mondatok helyett.

Típek – Hogyan egyszerűsítsük a nyelvet?*

- 1. Használjon rövid mondatokat és egyszerű nyelvtani szerkezeteket.**
Ne használjon túl sok kötőszót, sem közbevetett, valamint alárendelt mondatot (például „A fiú, aki az utca túloldalán lakik, mondta neked, hogy ezt csináld?”), sokszoros tagadó szerkezeteket (például „Te sem nem hallottad, sem nem láttad, ami történt, ugye?”), feltételes mondatokat (például „Elementél volna az iskolába, ha megcsináltad volna a házi feladatodat?”), és általában kerülje a felesleges felszólító és feltételes módú igéket.
- 2. Használjon egyszerű igéket** (például volt, csinált, van, történt?). Kerülje az összetett szerkezeteket (pl. „*kellott volna*”).
- 3. Nevezze meg a személyeket**, kerülje a névmások (pl. ő, ők) használatát.
- 4. Használjon cselekvő megfogalmazást** („*Anyukád meglátogatott?*”). Kerülje a személytelen megfogalmazásokat („*Került sor látogatásra anyukád részéről?*”).
- 5. Kerülje el a szakszavakat és a nem egyértelmű megfogalmazásokat** (pl. „*megint láttad azokat a dolgokat?*”). Kerülje az előre- és hátrautalásokat és az összehasonlításokat (korábbiakban, alább, körül, több, kevesebb). Ehelyett ismétlje meg az elhangzottakat.
- 6. Legyen óvatos a jogi szakkifejezésekkel**, különösen azokkal, amelyeknek több jelentése van. A fiatal számára a „családi állapot” a hozzátartozói jóllétére vonatkozó kérdés lehet, a „kihallgatás” nem engedélyezett hallgatódzás a kulcslyukon át, a „jogorvoslat” pedig valamilyen betegséggel kapcsolatos dolgot jeleníthet meg a gyermek képzeletében.

* Saywitz és mások, 2010

7. Együttműködés más szereplőkkel

7.1. Szülők

A fiatalok igazságszolgáltatásáról szóló nemzetközi és regionális normák felismerték a szülők és a szülői felelősséget gyakorlók jelentős szerepét a fiatalok igazságszolgáltatásában. Ugyanakkor a szülők jelenléte vagy bevonása a fiatalok igazságszolgáltatási eljárásaiba nem mindig szolgálják a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekeit, a gyermekek hatékony részvétele ellen is hathatnak.

A gyermekekről szóló irányelv elismeri az „alkalmas/megfelelő felnőttek” szerepét is, akik különböznek a szülői felelősség birtokosaitól, de ők azok, akik a szülői szerepben vannak az eljárások alatt, ha a szülők ezt nem tudják ellátni, vagy a jelenlétük negatív hatással lenne a gyermek legfőbb érdekeire az eljárás során.

- ☑ **A gyermek elsődleges döntéshozatali fóruma a család.** Ezért minden gyermeket érintő döntés és őt érintő változtatáshoz a szülők, szülői felelősség gyakorló elengedhetetlenek.
- ☑ Alapvető tehát, hogy a **családdal, vagy valamilyen szülői felügyeleti jog gyakorlójával beszéljen a védő.**

A szülők (általában) sokkal többet tudnak a gyermekről (például egészségi állapotáról, iskolalátogatásáról, családi helyzetéről), mint a védő. A védőnek ezért szüksége lehet a szülők részvételére, hogy a gyermekről teljes képet alkothasson. Másrészt a védőknek ügyelniük kell, mert a szülők érintettek lehetnek a bűncselekményben, a gyermek legfőbb érdekeit sértő szándékaik lehetnek, és potenciálisan káros tanácsokat adhatnak a gyermeknek. A gyermekek úgy érezhetik, hogy egy válságos pillanatban választaniuk kell

azoknak a szülőknek a tanácsa között, akiket egész életükben ismertek, és akikben megbíznak, és egy olyan ügyvéd tanácsa között, akit az életükben most láttak először.

Jelen legyen a család a védő gyermekkel való beszélgetésekor?

- Először külön beszéljen a védő a gyermekkel és külön a szülővel.
- Ha felhívja a szülő az ügyvédet, akkor javasolja neki, hogy jöjjön el és mondja el, hogy mit akar és kérjen az ügyvéd engedélyt, hogy négy szemközt beszélhessen a gyermekkel.
- Nem kell az ügyvédnek feltétlenül felvetnie, hogy bejöjjenek a szülők, ha már a szülő megengedte, hogy a gyermekkel négy szemközt beszéljen.
- Négy szemközt kell megkérdezni a gyermeket, hogy kit akar, vagy akar-e valakit, hogy jelen legyen.
- Fontos, hogy a védő elmondja a gyermeknek, hogy itt róla van szó. Partnerként vonja be a gyermeket.

7.2. Szakemberek

A terhelt gyermek számára a lehető legkedvezőbb eljárási kimenet biztosításához, különösen a szakszerű és pontos egyéni értékelés elkészítéséhez gyakran olyan komplex szakértelemre van szükség, amellyel még egy jól képzett ügyvéd sem rendelkezik. A gyermekekkel foglalkozó ügyvédeknek ezért ajánlott tanácsot kérniük más szakemberektől, ideértve a szociális munkásokat, a pszichológusokat, a bírókat és az ügyészeket – ha ők képesek vagy hajlandóak segítséget nyújtani.

Különösen a szociális munkások, családsegítők, tanárok lehetnek azok, akik – helyzetüknél fogva – az ügyvédeknel alaposabb ismeretekkel rendelkeznek az adott gyermek körülményeit illetően; az ügyvéd számára pedig létfontosságú, hogy megismerje „a bűncselekmény mögött álló személyt”.

Ha a gyermek sajátos nevelési igényű vagy más nehézségekkel küzd, más szakértői segítségre is szükség lehet a gyermek legfőbb (mindenek felett álló) érdekeinek megértéséhez, a magatartása körülményeinek a bíróság előtt történő bemutatásához, sőt, akár alapvető információk megszerzéséhez is. Ha a szülők nem hajlandók vagy nem tudnak a védőnek betekintést biztosítani a gyermek életébe, akkor a más forrásokból származó információk válnak fontosabbá. Számos jogrendszerben egy szociális munkás vagy pártfogó felügyelő minden kiskorú gyanúsítottat vagy vádlottat érintő ügyben köteles bíróság előtt nyilatkozatot tenni, így a védő számára elengedhetetlen, hogy munkakapcsolatot alakítson ki ezekkel a szakemberekkel.

A szociális munkások ismereteinek és szakértelmének bevonása valószínűleg jelentős időt takarít meg a védő számára. Meglátásaik gyakran hasznosak lehetnek, különösen akkor, ha a védő nem ismeri azokat a helyi lehetőségeket, amelyek egy adott ügyben felhasználhatók elterelési vagy intézkedési terv (pl. speciális magatartási szabályok) kidolgozására. A szociális munkások továbbá segítséget nyújthatnak, ha a védőnek tanácsra van szüksége a kikérdezési technikákat, krízisintervenciót, valamint más szociális szolgáltatások bevonását illetően.

A gyermek legfőbb érdekeinek értékelése során figyelembe kell venni a gyermek lelki és testi jóllétét. Ha úgy tűnik, hogy a gyermek mentális vagy fizikai egészségügyi problémákkal, fogyatékosságokkal vagy érzelmi nehézségekkel küzd, a védőnek fontolóra kell vennie – a gyermek beleegyezésével – egy pszichológus, egy pszichiáter, és/vagy más egészségügyi szakember bevonását az értékelésbe. Ez segíthet annak meghatározásában, hogy a gyermek szellemi vagy testi problémái szolgáltatnak-e alapot speciális védekezéshez, és/vagy segítenek a megfelelő eljárási módosítások meghatározásában. Ezek a szakértők hasznosak lehetnek abban is, hogy

segíthetnek a védőnek megtalálni a gyermek szellemi vagy testi állapotának leginkább megfelelő büntetést, intézkedést vagy a büntető igazságszolgáltatáson kívüli rendelkezést.

A védő számára hasznos lehet felvenni a kapcsolatot a gyermek iskolai tanáraival. Nézőpontjuk és ismereteik hasznosak lehetnek a gyermek érettségének és képességeinek felmérésében. Az iskolalátogatási nyilvántartások és a gyermek érdemjegyeinek ismerete szintén értékes információkkal szolgálhatnak a védő számára, ezek ugyanis felhasználhatók abban az esetben, ha a védőnek a büntetőjogi útról való elterelés, speciális magatartási szabályok, stb. mellett kell érvelnie.

A védőnek érdemes lehet felkérnie a választott szakértőt, hogy készítsen jelentést, amely benyújtható a hatóságoknak egy bizonyos jogi érvelés alátámasztására, és hogy vizsgálja meg a gyermek érettségét, amelyre szükség van annak megállapításához, hogy milyen súlyal érdemes figyelembe venni a gyermek véleményét.

Egyes gyermekek traumatizáltak lehetnek, amely esetben nehéz (sőt akár káros) is lehet számukra a kihallgatásokon vagy eljárási cselekményeken való részvétel. E körülmények fennállásának bizonyításához orvosi vizsgálatokra lehet szükség. Ha a gyermek nem látja be e jelentés előnyeit, a védőnek gyermekbarát nyelv használatával meg kell próbálnia rávennie a gyermeket a vizsgálat elvégzésére.

Érdemes gyermekekkel tényleges kapcsolatban lévő szakértők segítségét kérni. Sokszor előfordul, hogy a gyermekvédelmi szakellátásba a bűncselekmény elkövetése után kerül a gyermek (mert kiemelték a családjából). Ekkor eleve rendelkezésre áll pedagógiai, orvosi, pszichológiai szakvélemény. Habár a gyermekjóléti szolgálat nem adhat ki ügyvédnek információt, de a szülői felügyeleti jog gyakorlásán keresztül ki lehet kérni az adatokat. Ha az ügyvéd szakmai álláspontja szerint a gyermek legfőbb érdekének már nem felel meg a korábban róla készült szakvélemény, gondoskodni kell új szakvélemény beszerzéséről, akár magánszakértő útján.

8. Hová fordulhat segítségért, tanácsért?

Szervezet neve	Milyen ügyekben lehet hozzájuk fordulni?
	ÁLLAMI SZERVEK, SZERVEZETEK
Gyermekjóléti Szolgálat Családsegítő-Családtámogató Központok	A gyermekek testi, lelki egészségének, családban való nevelkedésének elősegítése a gyermekjóléti szolgálatok feladata. Ha egy család nehéz helyzetbe kerül, akkor igyekeznek minden támogatást megadni ahhoz, hogy a család meg tudja oldani a problémát és a gyermek veszélyeztetettsége megszűnjön. http://www.macsgyoe.hu/
Integrált Jogvédelmi Szolgálat (korábban OBDK)	Gyermekotthonokban, nevelészülnéknél élő gyermekek jogainak védelmét látják el a gyermekjogi képviselők http://www.ijsz.hu/jogvedelmi-kepviselok-elerhetosegei.html
OKIT – Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat	Segítséget nyújt a kapcsolati erőszak, gyermekbántalmazás, a prostitúció- és emberkereskedelem áldozatainak és el is tudja őket szállásolni. A Telefonszolgálat napi 24 órában ingyenesen hívható az ország egész területén. (06-80-20-55-20) http://bantalmazas.hu/index.html
Áldozatsegítő központok	Az áldozatsegítő szolgálatnál tájékoztatás és lelki segítségnyújtás bárkinek adatató, aki jelentkezik, lehet akár a terhelt is. Minden járási/kerületi áldozatsegítő szolgálatnál van pszichológus, akivel konzultálni lehet az adott ügy kapcsán is. http://aldozatsegitokozpont.im.gov.hu/drupal/index.php http://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/aldozatsegito-szolgalat
	CIVIL SZERVEZETEK
NANE – Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen Egyesület	Két segélyvonalat is működtet, amely ingyenesen és anonim módon hívható, a bántalmazott nőknek és gyermekeknek, valamint a szexuális erőszak áldozatainak. http://nane.hu/
Patent Egyesület	Ingyenes jogi és pszichológiai segítséget nyújt főleg bántalmazott (lelki, testi, szexuális erőszakot túlélt) lányoknak és nőknek. http://www.patent.org.hu/

Szervezet neve	Milyen ügyekben lehet hozzájuk fordulni?
Kék-Vonal Gyermekekrisis Alapítvány	Az európai eltűnt gyermekek segélyhívószámát és ingyenes lelki segélyvonalat is működtetnek, hogy a gyermekek valódi odafigyelést, elfogadást, és a bajban segítséget kapjanak, gyors, és ingyenes elérhetőséget biztosítanak. http://www.kek-vonal.hu/index.php/hu/
INDIT Közalapítvány	Az INDIT egy adiktológiai szolgáltató rendszer, mely a megelőzéstől az értelmes szabadidős programokig, az elérő-, ártalomcsökkentő szolgáltatásoktól a rehabilitációig, reszocializációig terjedően kínál szolgáltatásokat, programokat intézményi- és szakmai háttérrel, stabil szakembergárdával. http://www.indit.hu/
Kék Pont	Célja a szenvedélybetegségek megelőzése, kezelése és a függőségek által okozott ártalmak csökkentése az egyén, a család és a társadalom vonatkozásában egyaránt. Jelenleg két fővárosi ambulanciát működtetnek. http://kekpont.hu/kapcsolat/
Pressley Ridge Magyarország Alapítvány / No Bad Kid	A viselkedésük miatt „problémásnak” bélyegzett gyermekek és fiatalok oktatását, segítségét, gondozását végzik úgy, hogy kiemelt figyelmet fordítanak a családokkal, a nevelőkkel és a pedagógusokkal való együttműködésre, a velük való közös munkára. Speciális módszerrel segítenek az érzelmileg zavart és viselkedésükkel gondot okozó fiataloknak. http://nobadkid.org/
Közösségi Szolgáltatások Alapítványa Magyarország	Resztoratív foglalkozásokat, felzárkóztató és reszocializációs programokat, konfliktuskezelő és áldozatsegítő programokat biztosítanak. 06 20 482 42 12
Hintalovon Gyermejjogi Alapítvány	Gyermejjogi képviselőket adnak olyan ügyekben, ahol kiskorú is érintett, de büntetőügyekben nem biztosítanak védelmet. Tanácsadás, ingyenes jogsegély érhető el. A Yelon – Szexedukációs weboldal, applikáció és chat kamaszoknak szól. https://hintalovon.hu/hu/kapcsolat

9. További olvasmányok, hasznos weboldalak

9.1. Magyar nyelven:

Rosta Andrea: **Fiatalkorú bűnözés kriminológiája és szociológiája.** L'Harmattan Kiadó, Budapest. 2014.

A fiataloknak a fiatalok igazságszolgáltatásáról szóló informatív és interaktív játékok: **STORYLAB** – online és app formájában. www.storylab.io/hu

Az **Európa Tanács** gyermekjogi tájékoztatói, magyar nyelven: <https://www.coe.int/en/web/children/hun>

A magyar Kormány 2012-ben meghirdette a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás évét. Ezzel összefüggésben az **Országos Bírósági Hivatalon** belül a gyermekközpontú igazságszolgáltatás bírósági koncepciójának kialakítására munkacsoportot állítottak fel. Tájékoztatók elérhetők itt: <https://birosag.hu/allampolgaroknak/gyermekkozpontu-igazsagszolgalattas>

Terres des hommes – ChildHub Dél-Európa, Gyermekvédelmi Tudásközpont (hírlével, információcsere, webináriumok, szakmai kapcsolatépítés): <https://childhub.org/hu>

Fiatalkorú elkövetők, alternatív eszközök (Alternative Ways to Address Youth – AWAY) PROJEKT
<https://childhub.org/hu/gyermekvedelmi-e-konyvar/fiatalkoru-elkovetok-alternativ-eszkozok-away-projekt>

9.2. Angol nyelven:

Az **Európai Unió Alapjogi Ügynökségének** gyermekek és igazságszolgáltatás projekt oldala – videókkal, tájékoztatókkal:

<http://fra.europa.eu/en/project/2012/children-and-justice/videos>.

Az **Európai Bizottság** gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló oldala (publikációk, jogszabályok, kutatások)

https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/child-friendly-justice_en.

Az **International Juvenile Justice Observatory (IJJO)**, fiatalkorúak igazságszolgáltatásával foglalkozó nemzetközi szervezet:

<https://www.oijj.org/en>.